

З ІСТОРІЇ ЗАСЕЛЕННЯ КРИМУ (1944–1967 РР.)

Процес заселення Криму колгоспниками-переселенцями було організовано через крайню необхідність цього регіону в людському ресурсі. Саме переселення можна назвати ключовим явищем у післявоєнній історії півострова. В загальній кількості з 1944 р. по 1967 р. населення Криму збільшилось приблизно на 468 тисяч чоловік. Переселенці наділялись комплексом пільг, спрямованих на їх якомога скорішу господарсько-побутову адаптацію.

Ключові слова: Крим, переселення, господарсько-побутове влаштування.

Після завершення бойових дій та здійснення депортації Крим вкрай потребував людського ресурсу. З метою оптимізації демографічної ситуації в регіоні та відновлення господарства Державний Комітет Оборони 18 серпня 1944 р. прийняв рішення про заселення півострова колгоспниками-переселенцями. Таким чином, вже буквально через місяць у Крим стали прибувати перші ешелони новоселів. Відповідно, в Азовський район прибуло 162 родини з Житомирської області; в Алуштинський – 2349, з Краснодарського краю; у Балаклавський – 2015, з Воронежської області; у Бахчисарайський – 2146, з Брянської та Орловської областей; у Білогірський – 1555, з Курської та Тамбовської областей; у Джанкойський – 27, з Кам'янець-Подільської та Київської областей; в Євпаторійський – 150, з Київської та Кам'янець-Подільської областей; у Зуйський – 212, з Ростовської, Київської та Тамбовської областей; у Кіровський – 428, з Тамбовської області; у Куйбишевський – 2349, з УРСР; у Нижньогірський – 320, з Тамбовської області; у Жовтневий – 57, з Вінницької та Київської областей; у Приморський – 204, з Тамбовської області; у Сімферопольський – 214, з Вінницької області; у Радянський – 180, з Тамбовської області; у Старо-Кримський – 1268, з Ростовської, Тамбовської та Курської областей; у Судакський – 2468, зі Ставропольського та Краснодарського країв; у Ялтинський – 935, з Ростовської області. У загальній кількості населення півострова збільшилось на 17040 сімей або 62104 чоловік [1].

Окрім добровільно-примусової відправки колгоспників-переселенців, у Крим населення прибувало ще й згідно з власними бажаннями. Таких в перші післявоєнні роки на півострів переїхало 1947 сімей [2]. Однак на засіданні Колегії Переселенського управління при Раді Міністрів РРФСР один із членів колегіальної структури – Дергачов після звітної доповіді начальника

Переселенського відділу при Кримському облвиконкомі Є. Вороніна, висловив наступну точку зору: «Если мы будем принимать самостоятельно приезжающих, то туда наедут неизвестно какие люди и, как правило, не колхозники. Я считаю, что нужно запретить оформление приезжающих из областей Сибири, Дальнего Востока и др.» [3]. Але, незважаючи на критику, самостійно прибуваючих колгоспи та радгоспи Криму приймали і впродовж наступних років.

За період з 1 вересня 1944 р. по 1 січня 1948 р. з регіону вибуло 8974 родини. На 1 січня 1946 р. Крим мав 91333 господарств. Населення складало 316145 чоловік. З них працездатних нараховувалось 36502 людини. Чоловіків від 16 до 60 років було 23221. Жінок від 16 до 55 років – 63381. Підлітків від 12 до 16 років – 17822 [4].

Тим часом населення до Криму не тільки прибувало, але й ще виїжджало. Так, згідно з постановою Ради Міністрів СРСР від 16 листопада 1947 р. №3823 із Кримської області 7 грудня 1947 р. відправився ешелон з переселенцями до Єврейської автономної області. А 14 грудня 1947 р. із Херсонської та Миколаївської областей УРСР виїхав туди ж другий ешелон [5]. Окрім цього, Рада Міністрів СРСР була стурбована фактом повернення переселенців до попередніх місць проживання. У зв'язку з цим уряд порушив питання про необхідність покращення якості відбору населення та їх господарського устрою в місцях вселення. Першочергова причина виїзду вбачалась у тому, що з боку Кримського облвиконкому та районних виконкомів, не було виявлено повсякденного піклування за переселенцями та їх господарсько-побутовим устроєм [6].

12 серпня 1948 р. вийшла Постанова Переселенського Управління по встановленню місцезнаходження переселенців, які самовільно залишили область. До них передбачалось пред'являти позови задля погашення заборгованості по позиках Сільгоспбанку та інших витрат [7].

З метою подальшого розвитку сільського господарства у Кримській області Рада Міністрів СРСР 5 грудня 1949 р. постановила: переселити в 1950–1952 рр. на добровільній основі в колгоспи області 10000 сімей колгоспників з країв та областей РРФСР та УРСР. Крім цього, уряд дав згоду Кримському облвиконкому прийняти протягом вказаного часу кожного року по 1000 родин з числа демобілізованих з Радянської Армії та флоту, а також колгоспників, які переселялись на півострів згідно з запрошенням колгоспів. Рада Міністрів зобов'язала уряди РРФСР, УРСР, Чуваської АРСР, Краснодарський та Ставропольський крайвиконкоми, Володимирський, Тамбовський, Горьківський, Московський, Пензенський, Ульяновський та Рязанський облвиконкоми: забезпечити відбір та переселення в Кримську область колгоспників, які мали в складі родини не менш, ніж двох працездатних; організувати підвіз до станцій відправлення населення, а також їх майна, худоби, птиці; забезпечити повний розрахунок колгоспників не пізніше, ніж за 10 діб до їх виїзду за відпрацьовані ними дні в розмірах, які були передбачені виробничими планами; встановити для переселенців та організованих з них колгоспів, а також колгоспів, які прийняли у свій склад нове населення, комплекс пільг [8].

Тим часом процес побутового влаштування прибулого населення та притягнення в Крим нового людського потенціалу продовжувався. У 1950 р. на півострів планувалось прийняти 3900 нових родин переселенців. Прибуло в загальній кількості 3019 сімей (11701 чоловік). Вибуло за кордони регіону 676 сімей [9]. На стан 1 січня 1952 р. із переселенців 1950 р. вселення покинуло регіон 792 родини [10].

На 1 січня 1953 р. переселенців 1950 р. вселення нараховувалося в містах вселення 2003 родини. Вибуло в загальній кількості 1014 сімей. З числа тих, які залишилися, мали присадибні ділянки 2002 родини. Мали сприятливі для проживання житлові будинки 1954 сімей. Були власниками квартир 47 родин [11].

Згідно з Постановою Ради Міністрів УРСР переселення в Кримську область необхідно було здійснювати переважно цілими колгоспами або бригадами. Було рекомендовано перевозити з собою майно: сільськогосподарські машини, інвентар, транспортні засоби, поголів'я усіх різновидів продуктивної та робочої худоби, птиці, бджіл, сім'я, фуражні фонди, а також будови виробничого, культурно-побутового призначення та житлові будинки колгоспників, які відповідно до свого ста-

ну могли бути перевезеними та знов збудованими у нових місцях вселення.

Рада Міністрів СРСР постановою від 1 червня 1951 р. № 1849 встановила, що перевезення майна, худоби та будов колгоспів, бригад і колгоспників залізницею та водним сполученням здійснюється за рахунок держави. Також визначено те, що колгоспи, з яких переселялись люди у Кримську область, повинні були виділяти та передавати переселенцям поголів'я усіх видів продуктивної та робочої худоби, птиці, натуральні фонди та майно, яке було їх власністю та могло бути перевезеним. Усе перераховане передавалось у колгоспи нових місць вселення. А грошові фонди та вартість майна, які не могли бути перевезеними, необхідно було перерахувати колгоспам місць вселення у терміни, встановлені згідно з погодженням виконкому Кримської обласної ради депутатів трудящих з відповідними виконкомомі обласних рад депутатів трудящих місць вселення.

При переселенні цілих колгоспів закріплені за ними у місцях виходу землі та приналежне їм майно, яке не могло бути перевезеним у місця вселення, передавались суміжним колгоспам, які, в свою чергу, відшкодовували переселенцям вартість витрат на цих землях.

Переселенцям 1952 р. вселення Рада Міністрів УРСР надала окрім пільг, передбачених постановою Ради Міністрів СРСР від 5 грудня 1949 р. № 5530, наступні привілеї: з колгоспів, які переселялись, знімались усі заборгованості по обов'язкових поставках державі сільськогосподарських продуктів, натуральній оплаті за працю МТС, податок з прибутку та страхових платежів; Сільськогосподарський банк зобов'язав видавати нужденним колгоспникам-переселенцям кредити. На будівництво житла та надвірних побудов у колгоспах Алуштинського, Балаклавського, Бахчисарайського, Білогірського, Зуйського, Куйбишевського, Сімферопольського, Старо-Кримського, Судакського районів і в колгоспах, які обслуговувались Ялтинським міськвиконкомом, в розмірі 20 тис. рублів на одне господарство. А в колгоспах решти районів Кримської області – 16 тис. крб. з віднесенням 40% кредиту за рахунок держави та з погашенням частини яка залишилась протягом 10 років, починаючи з 4 року отримання кредиту. На придбання продуктивної худоби кредит видавався в розмірі до 2 тис. крб. на кожне господарство з погашенням впродовж 5 років, починаючи з 3 року після отримання

кредиту. Видавати довгостроковий кредит колгоспам Кримської області, які приймали переселенців, на виробниче будівництво, електрифікацію, водогосподарчі дії та облаштування підсобних підприємств необхідно було у розмірі до 90% від загальної суми [12].

У 1954 р. Крим прийняв 1747 сімей, з них вибуло 404 родини. Необхідно відзначити, що у 1955 р. прибуло 2250 сімей (8878 людей). З них не змогли продовжити свою діяльність в регіоні 529 родин [13].

У 1956 р. в Кримську область прибуло 3625 сімей колгоспників-переселенців. У 1957 р. планувалось заселити ще 5000 родин. Переселенці повинні були прибувати з Волинської, Дрогобицької, Львівської, Полтавської, Рівненської, Станіславської, Тернопільської, Чернігівської, Чернівецької областей [14].

У 1958 р. всього з областей виходу повинно було вселитись в райони півострова 4700 сімей. План внутрішньообласного переселення складав 1700 сімей [15].

Про кількість прийнятих сімей переселенців Кримом з областей виходу на 1 серпня 1959 р. ми можемо судити з таблиці [16].

Таблиця 1.

Найменування областей виходу	Прийнято сімей	Людей
Вінницька	540	2000
Волинська	195	724
Дрогобицька	158	607
Житомирська	567	2160
Закарпатська	136	498
Київська	272	984
Львівська	114	408
Полтавська	525	1811
Рівненська	221	862
Сумська	377	1371
Станіславська	15	58
Тернопільська	206	741
Хмельницька	563	2046
Чернігівська	199	700
Черкаська	329	1186
Чернівецька	126	440
Всього	4543	16596
По внутр. обласному переселенню	81	288
Всього по області	4624	16884

У загальній кількості таблиця міграційних процесів у Криму з 1944 р. по 1960 р. буде виглядати наступним чином [17].

Таблиця 2.

Роки вселення	Прийнято сімей (людей)	Вибуло родин
1944–1950	20956 (70955)	10900
1951–1955	13777 (50550)	2408
1956–1960	28853 (108112)	5528
В загалом з 1944 року по 1960 рік	63586 (229617)	18833

Переселення продовжувалось і в наступні роки. Так, колгоспами та радгоспами Кримської області на 1964 р. планувалось прийняти з областей виходу (6100) та по переселенню з різних районів Криму (400) 6500 сімей переселенців [18]. Відповідно план заселення виконали на 95,6%, тобто було прийнято 6220 родин [19].

В загальній кількості до 1967 р. колгоспи та радгоспи Криму прийняли близько 117 тисяч родин переселенців. З них 45 тисяч прибули впродовж 8 років (1959–1967 рр.) [20]. Якщо взяти до уваги те, що кожна родина мала в складі, хоча б 4 особи – це означає, що приблизно на півострів за 23 роки переїхало 468 тисяч людей.

З аналізу динаміки чисельності населення видно, що в умовах Кримської області наявність та використання трудових ресурсів було однією з найважливіших економічних проблем. Її актуальність була обумовлена різким зменшенням чисельності населення внаслідок війни 1941–1944 рр. та депортації.

Таким чином, з метою ліквідування диспропорції між повільним ростом чисельності населення та високими вимогами до темпів розвитку народного господарства Криму, особливо щодо однієї з основних його галузей – сільського господарства, згідно з рішенням уряду збільшення трудових ресурсів у великому обсязі проводилось за рахунок організованого переселення в колгоспи та радгоспи області. У перші повоєнні десятиріччя господарсько-побутове влаштування щойно прибулого населення залишало бажати кращого. Однак з часом якість облаштування переселенців ставала все кращою. У всіх поселеннях будинки були електрифіковані, радіофіковані, був проведений водопровід, збудовані типові дитячі дошкільні заклади, лазні, магазини, їдальні, клуби. У зв'язку з тим, що в умовах Криму вирішення проблеми збільшення на-

селення в багатьох колгоспах та радгоспах області здійснювалось головним чином за рахунок планових дій по переселенню, Обласний відділ із використання трудових ресурсів у своїй прак-

тичній діяльності надавав багато уваги організації контролю за прийомом, господарським влаштуванням родин переселенців і будівництвом для них житла.

Джерела та література

1. ДААРК (Державний архів у Автономній Республіці Крим), ф. Р-2888, оп. 1, спр. 7, арк. 1–2, 8–9.
2. Там само, спр. 12, арк. 5.
3. ДАРФ (Державний архів Російської Федерації), ф. А-327, оп. 2, спр. 445, арк. 31.
4. ДГААРК, ф. Р-2888, оп. 1, спр. 12, арк. 76–77.
5. ДАРФ, ф. А-327, оп. 2, спр. 443, арк. 56.
6. Там само, арк. 59–60.
7. Там само, оп. 1, спр. 571, арк. 111.
8. Там само, оп. 2, спр. 659, арк. 3.
9. ДААРК, спр. 29, арк. 2.
10. Там само, спр. 69, арк. 330.
11. Там само, спр. 29, арк. 16.
12. ЦДАВО (Центральний державний архів вищих органів влади та управління), ф. Р-2, оп. 8, спр. 2606, арк. 212–214.
13. ДГААРК, Р-3508, оп. 1, спр. 18, арк. 16.
14. Там само, спр. 38, арк. 2.
15. Там само, спр. 69, арк. 18.
16. Там само, спр. 95, арк. 80.
17. Там само, спр. 92, арк. 10.
18. Там само, спр. 153, арк. 7.
19. Там само, спр. 159, арк. 22.
20. Там само, д. 212, л. 11.

Эльвина Сеитова

Из истории заселения Крыма (1944–1967 гг.)

Процесс заселения Крыма колхозниками-переселенцами был организован из-за крайней необходимости данного региона в человеческом ресурсе. Именно заселение можно назвать ключевым явлением в послевоенной истории полуострова. В общей сложности с 1944 г. по 1967 г. население полуострова увеличилось приблизительно на 468 тысяч человек. Переселенцы наделялись комплексом льгот, направленных на их как можно более скорую хозяйственно-бытовую адаптацию.

Ключевые слова: Крым, переселение, хозяйственно-бытовое обустройство.

Elvina Seitova

From the history of populating the Crimea: 1944–1967

The resettlement process in Crimea was organized because of this region's need for human resources. The resettlement can definitely be called a key event in the peninsula's post-war history. The Crimean population increased by approximately 468 thousand people between 1944–1967. The resettlers were provided with a set of privileges in order to help them adapt to the region.

Key words: Crimea, resettlement, economical and social development.

